

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: I Ogólnopolskie Warsztaty Pteridologiczne "Rodzaj Dryopteris w Polsce"
(Chorzów, 17-18 wrzesień 2009)

Author: Elżbieta Zenkteler, Ewa Szczęśniak, Adam Rostański

Citation style: Zenkteler Elżbieta, Szczęśniak Ewa, Rostański Adam. (2010). I Ogólnopolskie Warsztaty Pteridologiczne "Rodzaj Dryopteris w Polsce" (Chorzów, 17-18 wrzesień 2009). "Wiadomości Botaniczne" (2010, z. 1/2, s. 125-130).

Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

I OGÓLNOPOLSKIE WARSZTATY
PTERIDOLOGICZNE
„RODZAJ *DRYOPTERIS* W POLSCE”
(CHORZÓW, 17–18 WRZEŚNIA 2009)

First Workshop of Pteridological Section
of the Polish Botanical Society
'Genus *Dryopteris* in Poland'
(Chorzów, 17–18 September 2009)

Pierwsze Warsztaty Sekcji Pteridologicznej PTB „Rodzaj *Dryopteris* w Polsce” zorganizowane przez członków Sekcji przy współpracy z Wydziałem Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach odbyły się w gościnnej Pracowni Dokumentacji Botanicznej Zielnika Naukowego UŚ w Chorzowie. Wzięli w nich udział naukowcy z UŚ, oraz członkowie Sekcji z ośrodka wrocławskiego, poznańskiego i łódzkiego.

Po serdecznym powitaniu przez gospodarza Warsztatów dr hab. Adama Rostańskiego, Przewodnicząca Sekcji dr Ewa Szczęśniak odczytała list z życzeniami owocnych obrad od prof. dr hab. Haliny Piękoś-Mirkowej, której rodzaj *Dryopteris* jest szczególnie bliski. Uczestnicy konferencji otrzymali materiały konferencyjne, zawierające streszczenia referatów i plakatów oraz opis sesji terenowej.

Sesja referatowa rozpoczęła się wystąpieniem „Ozdobne formy w rodzaju *Dryopteris*” przedstawionym przez Elżbietę Zenkteler z Zakładu Botaniki Ogólnej UAM w Poznaniu, która wskazała, że *D. affinis*, *D. dilatata* oraz *D. filix-mas* należą do gatunków najbardziej podatnych na modyfikacje pokroju, zwiększające ich walor dekoracyjny. Pochodzenie ozdobnych kultywarów uwarunkowane jest 1. zmiennością wewnątrzgatunkową; 2. mutacjami genetycznymi; 3. hybrydyzacją naturalną lub indukowaną oraz 4. apogamią. Mieszańce międzygatunkowe są zazwyczaj sterylne, lecz mogą się rozprzestrzeniać dzięki apogamicznemu wytwarzaniu sporofitów.

Komunikat Ewy Szczęśniak z Instytutu Biologii Roślin Uniwersytetu Wrocławskiego dotyczył występowania *Dryopteris* w warunkach miejskich na przykładzie Wrocławia. Rodzaj

Dryopteris na Dolnym Śląsku reprezentowany jest przez 7 gatunków. W niesprzyjającym dla paproci środowisku miejskim Wrocławia występują: nerecznica szerokolistna *D. dilatata*, nerecznica krótkoostna *D. carthusiana* i nerecznica samcza *D. filix-mas*. Nerecznicy grzebieniastej, notowanej przed 1945 roku nie udało się potwierdzić. Nerecznica szerokolistna występuje w regenerujących się zbiorowiskach leśnych, nerecznica krótkoostna obserwowana jest w lasach, parkach miejskich, rzadziej na murach budynków w centrum miasta; a nerecznicę samczą (gatunek urbanofilny), notowano w lasach, parkach, na terenach zabudowanych, na zacienionych i wilgotnych murach, przy dziurawych rynnach, w obramowaniach okien piwnicznych, w zagłębieniach pod wycieraczkami – jest to najczęściej występująca w mieście nerecznica. W siedlisku miejskim nie stwierdzono pojawiania się taksonów obcych, pochodzących ze spontanicznego rozprzestrzenienia zarodników, mimo ich obecności w uprawach.

Bardzo interesujący komunikat „Poszukiwania nerecznicy mocnej *Dryopteris affinis* w Polsce” przygotowała Beata Woziwoda z Katedry Geobotaniki i Ekologii Roślin Uniwersytetu Łódzkiego. Występowanie *Dryopteris affinis* (Lowe) Fraser-Jenk. w Polsce, zostało potwierdzone po raz pierwszy przez H. Piękoś-Mirkową w 1980 roku. Paproć ta na obszarze naszego kraju uznawana jest za gatunek górski, związany z niższymi położeniami. Poza Karpatami notowana na rozproszonych stanowiskach w Górach Świętokrzyskich, na Lubelszczyźnie, w okolicach Łodzi i Torunia oraz na Pojezierzu Mazurskim. Najnowsze znaleziska wskazują, że *Dryopteris affinis* jest na niżu coraz częstsza. Stanowiska z Polski Środkowej są reprezentowane przez 1–2 osobniki.

Dariusz Tłałka zaprezentował komunikat „Występowanie gatunków z rodzaju nerecznica *Dryopteris* Adans. w Beskidzie Małym (Karpaty Zachodnie)”. Pteridoflora Beskidu Małego dzięki intensywnym badaniom prowadzonym w latach 2008–2009 i dokumentowanym w systemie kartogramu ATPOL w kwadratach 2 × 2 km, jest obecnie doskonale poznana. Rodzaj *Dryopteris*

jest reprezentowany przez 6 gatunków. Autorowi udało się potwierdzić ich dotychczasowe stanowiska oraz odnaleźć wiele nowych. Badania wykazały obecność: *Dryopteris affinis* – 113 kwadratów; *D. carthusiana* – 117; *D. dilatata* – 117; *D. expansa* – 58; *D. filix-mas* – 117 oraz *D. remota* – 13 kwadratów.

Sesję referatową zamknął komunikat Jerzego Parusela z Centrum Zachowania Bioróżnorodności „Nowe stanowiska rzadkich paproci w Katowicach”, przybliżający stan zachowania tej grupy w granicach administracyjnych Katowic.

Sesję posterową otworzyła Elżbieta Zenk-teler z Zakładu Botaniki Ogólnej UAM w Poznaniu plakatem przedstawiającym efektywność antygrzybową oleorezyny zawartej w kłączach 3 gatunków paproci z rodzaju *Dryopteris*. Produkt ten jest czynnikiem biologicznej kontroli grzybów endofitycznych zasiedlających tzw. „otwarte” fylopodia paproci. Oleorezynę produkują włoski wewnątrzwydzielnicze występujące w przestworach międzykomórkowych mięksiszu spichrzowego kłączy. Stwierdzono, że najwyższą aktywnością (93,6–84,7%) w stosunku do grzybni *Mycelium radialis atrovirens*, *Sesquicillium candelabrum*, *Cylindrocarpon destructans* oraz *Fusarium oxysporum* odznaczały się ekstrakty pochodzące z *D. carthusiana*, a nieco niższe z *D. dilatata* oraz *D. filix-mas*.

Następnie Marek Podsiedlik przedstawił poster „Nowe stanowiska *Dryopteris affinis* na Wyżynie Kieleckiej”. Na obszarze tym wykazano (do tej pory) obecność nerecznicy w Baćkowicach koło Opatowa i w Jastrzębiej Górze, nadleśnictwo Bliżyn. Na badanym terenie występuje w lasach i zaroślach na stokach lub brzegach rzek. Nowe stanowiska wskazują na szerszy zasięg nerecznicy mocnej w badanym regionie.

Z kolei Adam Rostański i Izabela Gerold-Śmietañska przedstawili „Rodzaj *Dryopteris* Adans. w zbiorach Zielnika Naukowego Uniwersytetu Śląskiego (Herbarium KTU)”. Zielnik Naukowy istnieje już 35 lat, dokumentując badania botaniczne w regionie Górnego Śląska i terenów przyległych. Zbiory pochodzą również z wypraw naukowych pracowników UŚ,

Ryc. 1. Prof. dr hab. Krzysztof Rostański prezentuje kolekcję paprotników kubańskich w zbiorach Herbarium KTU (fot. A. Rostański).

Fig. 1. Prof. Krzysztof Rostański presents his collection of pteridophytes from Cuba (phot. A. Rostański).

z wymiany międzyzielnikowej, a także z darów. Kolekcja naukowa liczy 120 tys. arkuszy. Istotną część zbiorów stanowi kolekcja *Pteridophyta* – 2645 okazów. Rodzaj *Dryopteris* reprezentuje 550 okazów: *D. affinis* (8 okazów), *D. carthusiana* (182), *D. cristata* (5), *D. dilatata* (160), *D. expansa* (8), *D. filix-mas* (173), *D. remota* (14 okazów). Ponad 98% zbiorów *Dryopteris* pochodzi z Polski. Od 2005 roku Herbarium Uniwersytetu Śląskiego wchodzi w skład Krajowej Sieci Informacji o Bioróżnorodności (KSIB), agencji światowej organizacji – GBIF (ang. *Global Biodiversity Information Facility*). Od roku 2008 część bazy danych kolekcji Herbarium KTU – w tym rośliny zarodnikowe *Pteridophyta* – dostępna jest na stronach internetowych GBIF.

Ożywiona dyskusja podsumowująca część referatów i posterów przedłużyła się do

przerwy obiadowej, po której przystąpiono do zwiedzania bogatych kolekcji zielnikowych. Słowo wprowadzające wygłosił prof. Krzysztof Rostański (Ryc. 1), przedstawiając swój pobyt na Kubie i wkład w badanie flory tego kraju, ze szczególnym uwzględnieniem pteridoflory tropikalnej.

W części warsztatowej uczestnicy zapoznali się z wzorcowym materiałem zielnikowym świeżo zebranych okazów 7 gatunków z rodzaju *Dryopteris*. Do dyspozycji zebranych była dobrze wyposażona pracownia Zielnika US, binokulary, klucze i flory, a także nowo opracowany klucz do oznaczania gatunków z rodzaju *Dryopteris* przygotowany specjalnie na potrzeby warsztatów przez Dariusza Tlałkę i Adama Rostańskiego (Ryc. 2). Szczególnie cenny okazał się opis gatunków, doskonale zilustrowany barwnymi fotografiami czterech najważniejszych cech

gatunkowych, umożliwiających botanikom-pteridologom ocenę zmienności morfologicznej w obrębie tego, dość trudnego w identyfikacji, rodzaju. Opisy wybranych cech morfologicznych powstały w oparciu o obserwacje własne oraz na podstawie dostępnej literatury. Klucz będzie dostępny w publikacji E. Szcześniak, E. Gola (eds.), Genus *Dryopteris* Adans. in Poland. Polish Botanical Society & Institute of Plant Biology, University of Wrocław. Na zakończenie części laboratoryjnej warsztatów poddano krytycznej weryfikacji materiał zielnikowy, przywieziony przez uczestników.

Pełen wrażeń dzień zakończył się ogniskiem, przy którym degustowano doskonałą nalewkę z płatków róży i podsumowano naukowe efekty warsztatów.

Następnego dnia wczesnym rankiem, mimo chmur grożących deszczem, wyruszyliśmy na sesję terenową. Terenowa część warsztatów odbyła się w Beskidach Zachodnich (Beskid Żywiecki i Beskid Mały) na pograniczu województw śląskiego i małopolskiego, co dało możliwość poznania wszystkich przedstawicieli rodzaju *Dryopteris* obecnie występujących w Polsce na stanowiskach naturalnych. Sesja prowadzona była przez prof. Zbigniewa Wilczka (Ryc. 3.; charakterystyka lasów) oraz Dariusza Tlałkę (część pteridologiczna).

Punkt 1. Rezerwat „Gawroniec” (Beskid Żywiecki)

Rezerwat leśny „Gawroniec” powołany został do ochrony żywej buczyny karpackiej z udziałem jodły i wieloma cennymi gatunkami

Ryc. 2. Uczestnicy I Warsztatów Pteridologicznych w pracowni Zielnika Uniwersytetu Śląskiego analizują okazy *Dryopteris affinis* (fot. E. Szcześniak).

Fig. 2. Members of the First Pteridological Workshop 'Genus *Dryopteris* in Poland'. KTU Herbarium Chorzów (phot. E. Szcześniak).

Ryc. 3. Dr hab. Zbigniew Wilczek wraz z uczestnikami w Rezerwacie Gawroniec (fot. E. Szczęśniak).

Fig. 3. Dr hab. Zbigniew Wilczek climbing the hill in Gawroniec Reserve together with workshop members (phot. E. Szczęśniak).

roślin zielnych w runie. Jest miejscem występowania dużej populacji *Dryopteris affinis*, szczególnie efektownej po świeżo spadłym deszczu. Swoistego uroku paprociom dodawały pełzające leniwie (wśród nich) salamandry. Uczestników z Polski centralnej i zachodniej zaskoczył masowy pojaw licznych gatunków grzybów wielkoowocnikowych, obraz w ich regionach bardzo rzadki.

Punkt 2. Uroczysko „Gajka” (Beskid Żywiecki)

Do stosunkowo rzadkich zbiorowisk na obszarze Beskidu Żywieckiego należą zarośla i lasy łąkowe. Na terenie uroczyska „Gajka”, chronionego jako rezerwat przyrody, nad potokami Sopotnia Wielka i Sopotnia Mała zachowały się wilgotne płaty nadrzecznej olszyny górskiej *Alnetum incanae*. Obejrzelśmy tam łąny pióropusznika strusiego *Matteucia struthiopteris*, dużą populację skrzypu pośredniego *Equisetum*

×litorale oraz nerecznicy grzebieniastej (krytycznie zagrożonego gatunku, wpisanego do Czerwonej Księgi Karpat), a przy okazji także okazy zaproci (niegdyś nerecznicy) górskiej *Oreopteris limbosperma*.

Punkt 3. Dolina Targaniczanki (Beskid Mały)

Beskid Mały to niewysokie i niezbyt rozległe pasmo górskie, dość znacznie przekształcone przez działalność człowieka. Osobliwością tego regionu jest wielka ostoja nerecznicy pośredniej *Dryopteris remota* w Dolinie Targaniczanki, zaliczana do najobfitszych stanowisk tej paproci w Polsce. Nerecznica pośrednia rośnie tu w runie lasu bukowego z domieszką jaworu. Stanowisko to liczy aktualnie kilkaset osobników. Nerecznicy pośredniej towarzyszą inni przedstawiciele rodzaju: nerecznica samcza *D. filix-mas*, mocna *D. affinis*, krótkoostna *D. carthusiana*, górską *D. expansa* i szerokolistną *D. dilatata*.

Po zakończeniu sesji terenowej uczestnicy podziękowali organizatorom, z żalem się pożegnali i rozjechali, obiecując „czujność niecznicową” i szczegółowe badania terenowe.

Elżbieta ZENKTELER, Ewa SZCZĘŚNIAK,
Adam ROSTAŃSKI

